

Recenzja książki Ewy Czaplewskiej

Rozumienie pragmatycznych aspektów wypowiedzi przez dzieci ze specyficznym zaburzeniem językowym

Wydawnictwo Harmonia Universalis, Gdańsk 2012

Joanna Rostkowska

Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu, Światowe Centrum Słuchu, Klinika Rehabilitacji, Warszawa/Kajetany

Adres autora: Joanna Rostkowska, Światowe Centrum Słuchu, Klinika Rehabilitacji, ul. Mokra 17, Kajetany, 05-830 Nadarzyn, e-mail: j.rostkowska@ifps.org.pl

Mimo wielu lat badań nie udało się jednoznacznie ustalić, jakie są przyczyny i mechanizmy leżące u podłoża specyficznych zaburzeń językowych (SLI). Dysfunkcja ta stanowi istotny problem edukacyjny, ponieważ dotyczy nawet 7% populacji dziecięcej (według danych amerykańskich i polskich). Objawy SLI w obrębie fonologii, składni, morfologii i leksyki utrzymują się przez całe życie jako trudności w komunikowaniu się oraz (wtórne do nich?) trudności emocjonalne. Przejawy ograniczonych kompetencji językowych dotyczą nie tylko ekspresji mowy, lecz także jej rozumienia, do którego niezbędna jest rozwinięta kompetencja pragmatyczna. Obszarem projektów naukowo-badawczych dotyczących SLI najczęściej są akty mowy. Do tej pory nieliczni decydowali się na obserwację i dokonanie oceny rozwoju lub stanu kompetencji związanej z pragmatycznym aspektem odbioru komunikatów, czyli umiejętnością interpretacji wypowiedzi zgodnie z zamysłem nadawcy. Dostępne dane są niejednoznaczne, a większość z nich dotyczy umiejętności posługiwania się (w sensie nadawczym) niewerbalnymi formami komunikacji – emblematami, adaptatorami i gestami. Za brak doniesień naukowych na temat kompetencji pragmatycznych w zakresie rozumienia intencji nadawcy odpowiada najprawdopodobniej wysoki stopień trudności w pozyskaniu oraz zanalizowaniu materiału badawczego. Badanie jest skomplikowane. Nie wystarczy prosta analiza zachowań dziecka w sytuacjach spontanicznych. Konieczne stają się próby eksperymentalne, dzięki którym mogą wyłonić się sposoby interpretacji.

Tego niełatwego zadania podjęła się Ewa Czaplewska, a otrzymane wyniki opublikowała w książce „Rozumienie pragmatycznych aspektów wypowiedzi przez dzieci ze specyficznym zaburzeniem językowym” (Harmonia Universalis, 2012).

Pragmatyka w rozumieniu autorki to nie tylko zbiór metod i sposobów używanych w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych, lecz także czas, miejsce oraz okoliczności wypowiedzi, a przede wszystkim rzeczywisty sens treści wypowiedzianych przez członków określonej grupy społecznej, ponieważ znaczenia nie znajdują się w słowach

czy innych symbolach, ale w umysłach ludzi. Czaplewska przedstawia zagadnienie pragmatyki jako wiedzy, którą zainteresowani są językoznawcy, psychologowie, socjolingwiści i etnolingwiści. Tak szerokie spojrzenie pozwoliło na postawienie pytań o odbiór i rozumienie werbalnych i niewerbalnych pragmatycznych aspektów komunikacji przez dzieci z SLI w sytuacjach dwuznaczności wypowiedzi i różnych okolicznościach kontekstowych. Otrzymane odpowiedzi niewątpliwie rzuciły światło na nieznaną dotąd (w języku polskim) obszar funkcjonowania dziecka z SLI, przyczyniły się do jego pełniejszej charakterystyki, umotywowały potrzebę wczesnej interwencji oraz kierunek terapii językowej i psychologicznej.

Książka Ewy Czaplewskiej stanowi spójną całość zbudowaną z ośmiu powiązanych ze sobą rozdziałów. W pierwszym autorka definiuje pojęcie pragmatyki, tocząc ciekawą, wręcz akademicką dyskusję, cytując wiele autorytetów i śledząc ich sposoby myślenia. Określa rolę i zakres kompetencji pragmatycznej w procesie komunikacji oraz pojęcia intencji wypowiedzi i aktów mowy. Drugi rozdział poświęca rozważaniom na temat czynników wpływających na rozumienie wypowiedzi, zwracając uwagę na niezmiernie ważny kontekst kulturowy. W kolejnym porządkuje wiedzę dotyczącą specyficznych zaburzeń językowych, poczynawszy od trudności terminologicznych, poprzez opis funkcjonowania językowego dzieci z SLI. Przedstawia ewolucję poglądów na temat istoty i uwarunkowań tego zaburzenia oraz licznych współzależności. Szczególnie interesująca jest lektura podrozdziału o roli „teorii umysłu” w kształtowaniu się kompetencji komunikacyjnej dzieci z SLI. W czwartym rozdziale autorka w ciekawy i pełen odniesień do literatury sposób przedstawia zagadnienie podstawowego mechanizmu przyswajania języka. Szeroko i klarownie omawia teorię społeczno-pragmatyczną, traktującą nabywanie języka jako proces społeczny, w którym dzieci próbują ustalić intencje dorosłych. Zwraca uwagę, że deficyty w zakresie języka nie pozostają bez wpływu na zdrowie psychiczne (niskie poczucie wartości), a w szczególności na funkcjonowanie społeczne, skutkując odrzuceniem przez środowisko rówieśnicze. Rozdział

piąty zawiera dokładny opis celu badań, pytań badawczych oraz charakterystykę grupy i metod badania rozumienia pragmatycznych aspektów wypowiedzi. Badaczka wykonała ogromną pracę – mimo rygorystycznych kryteriów w badaniach wzięło udział 668 dzieci. W ramach realizacji celu badawczego opracowała autorskie narzędzia diagnostyczne: „Kosmita” (rozumienie dyrektyw pośrednich), „Miś i pajacyk” oraz „Dzieci i zabawki” (rozumienie intencji komunikacyjnych w zależności od kontekstu), „Rozpoznawanie emocji” (rozumienie mimicznych i wokalnych reprezentacji emocji), „Książęce gesty” (rozumienie gestów). Praca zawiera dokładny opis narzędzi wraz z kryteriami oceny. W rozdziale szóstym autorka rzetelnie i drobiazgowo omawia wyniki badań własnych, wskazuje podobieństwa i różnice między grupami dzieci o prawidłowym i zaburzonym rozwoju mowy. Kolejny

rozdział to analiza modelu funkcjonowania komunikacyjnego dzieci z SLI, powstała na podstawie wcześniejszej dyskusji wyników. Czaplewska wyróżnia charakterystyczne etapy kształtowania się kompetencji pragmatycznej i językowej oraz wskazuje miejsca, w których może dochodzić do zaburzeń. Na końcu autorka zamieszcza wnioski oraz implikacje badawcze i aplikacje. Wskazuje potrzebę badań longitudinalnych, opracowania rzetelnych, wystandardizowanych i znormalizowanych narzędzi do badania rozumienia mowy oraz dodatkowej diagnozy pamięci operacyjnej i procesów hamowania.

Książka jest rozprawą naukową i wymaga od czytelnika szczególnego skupienia. Mobilizuje do interdyscyplinarnych poszukiwań, nieszablonowego myślenia i eksperymentowania. Zachęcam do pouczającej lektury.